

Ιστορική αναδρομή του ολοήμερου σχολείου

1. Η ευρωπαϊκή εμπειρία

Η αφητηρία της λειτουργίας ενός σχολείου με πρωινό και απογευματινό ωράριο ανάγεται στον Johan Amos Comenius (1592-1670). Η μορφή αυτή του σχολείου με τη διακεκομμένη εργασία το μεσημέρι ήταν διαδεδομένη σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, επειδή ήταν άριστα προσαρμοσμένη στο πρόγραμμα των περισσότερων οικογενειών (Πυργιωτάκης, 2001). Η ανάγκη λειτουργίας του σχολείου σε ευρύτερο ωράριο από το πρωινό αυξήθηκε από τις καταστροφικές συνέπειες του Β' Παγκοσμίου πολέμου στον οικονομικό, οικογενειακό και κοινωνικό τομέα (μεγάλος αριθμός ορφανών παιδιών, οικονομική εξαθλίωση, γκρέμισμα κατοικιών). Σταδιακά ο τύπος του ολοήμερου σχολείου κλήθηκε να αντιμετωπίσει νέες ανάγκες της κοινωνίας, όπως την φροντίδα των παιδιών λόγω της απουσίας των γονέων και ιδιαίτερα της μητέρας στην εργασία, ελάφρυνση της οικογένειας από τα «σχολικά βάρη», εφοδιασμός των παιδιών με εξειδικευμένες γνώσεις για να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας (Παμουκτσόγλου, 2002).

Ο τύπος των ολοήμερων σχολείων που ιδρύθηκαν σε χώρες της Ευρώπης δεν ήταν ενιαίος αλλά διαμορφώθηκε ανάλογα με τις γεωγραφικές, κοινωνικο-οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές συνθήκες του κάθε τόπου. Ωστόσο, τα διάφορα ολοήμερα σχολεία μπορούν να ταξινομηθούν ανάλογα με:

1. Τον χρόνο παραμονής στο σχολείο
2. Την υποχρεωτικότητα ή μη του προσφερόμενου προγράμματος

Έτσι υπάρχουν ολοήμερα στα οποία όλο το πρόγραμμα από την έναρξη ως το κλείσιμο του σχολείου είναι υποχρεωτικό για όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά. Στα σχολεία αυτά δεν υπάρχει διάκριση πρωινής και μεταμεσημβρινής ζώνης εργασίας. Το πρόγραμμα είναι ενιαίο και υποχρεωτικό για όλους. Άλλα πάλι σχολεία έχουν κοινό μόνο πρόγραμμα της προμεσημβρινής ζώνης εργασίας και κατόπιν προσφέρεται ένα πρόσθετο πρόγραμμα μόνο για τους μαθητές που ενδιαφέρονται να το παρακολουθήσουν. Διαφορές σημειώνονται και στην ώρα λήξης της σχολικής εργασίας. Υπάρχουν ολοήμερα που το πρόγραμμά τους λήγει στις 15:00 ή στις 15:30 και άλλα στα οποία λήγει στις 16:00 ή στις 17:00 (Πυργιωτάκης, 2001).

Γενικότερα τα ολοήμερα μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε σε «ανεξάρτητα ολοήμερα» στα οποία οι απογευματινές δραστηριότητες περιορίζονται σε ελεύθερες δραστηριότητες και στην προετοιμασία των κατ'οίκον εργασιών και τα «ενσωματωμένα ολοήμερα» σχολεία στα οποία οι προ και μεταμεσημβρινές δραστηριότητες αποτελούν ενιαίο και συναφές σύνολο. Ακόμη υπάρχει η κατηγορία των «κλειστών ολοήμερων» σχολείων, τα οποία εργάζονται ως αργά το απόγευμα με πρόγραμμα δεσμευτικό για όλους τους μαθητές και των «ανοιχτών» τα οποία εργάζονται ως το μεσημέρι και στο χρονικό αυτό πλαίσιο εξαντλούν τα υποχρεωτικά μαθήματα και στη συνέχεια ακολουθεί ένα πρόσθετο πρόγραμμα που είναι προαιρετικό ή επιλογής. Υπάρχουν ακόμη οι «παιδότοποι», όπου τα παιδιά παραμένουν υπό την ευθύνη ειδικού προσωπικού και τα σχολεία οικοτροφεία. Τέλος, υπάρχουν «άτυπα» ολοήμερα σχολεία με την ευθύνη των τοπικών αρχών, κοινωνικών φορέων ή γονέων, που λειτουργούν με παρόμοιους στόχους και μορφές οργάνωσης με αυτές του θεσμοθετημένου ολοήμερου σχολείου (Ανδρέου, 2003).

Στις χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης υπάρχει μία πανσπερμία πολιτικής στο θέμα του ολοήμερου σχολείου, απότοκο μίας γενικότερης παράδοσης και πολυπλοκότητας στα συστήματα κοινωνικών πολιτικών των διαφόρων χωρών (Μπουζάκης, 1995). Έτσι, στη Μεγάλη Βρετανία υπάρχει μεγάλος αριθμός ολοήμερων σχολείων με χαρακτηριστικό την μεγάλη ευελιξία των προγραμμάτων. Σε αυτά προσφέρονται πολλές δυνατότητες επικοινωνίας ανάμεσα στο μαθητή και το δάσκαλο, καθώς και πολλές ευκαιρίες για συμμετοχή σε αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Τα πρόγραμμα προβλέπει δύο περιόδους λειτουργίας: η πρώτη από 9:00 έ-

ως 12.00 και η δεύτερη από 13.00 έως 15.30.

Η Γερμανία έχει πολλές μορφές ολοήμερων δημοτικών σχολείων, που ωστόσο καλύπτουν μικρό αριθμό μαθητών, αφού ο θεσμός δεν έχει γενικευτεί. Αν και από το 1968 το Γερμανικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο προσπάθησε να αναδείξει αυτόν τον τύπο των σχολικών μονάδων δεν βρήκε μεγάλη ανταπόκριση.

Η χώρα της Γαλλίας είναι αυτή με το μεγαλύτερο χρόνο παραμονής των μαθητών στο σχολείο, το φαγητό και η φύλαξή τους κατά το μεσημβρινό διάλειμμα είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Σε πολλά δημοτικά τα παιδιά παραμένουν ως τις 18.00 το απόγευμα, ενώ ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου έχει προχωρήσει και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονται αθλητικές, καλλιτεχνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες.

Στο Βέλγιο λειτουργούν πολλά ολοήμερα σχολεία ως τις 18.00. Στα σχολεία αυτά οι μαθητές υπό την επίβλεψη του διδακτικού προσωπικού μπορούν να διεκπεραιώνουν τις σχολικές εργασίες τους.

Τα σχολεία στο Λουξεμβούργο λειτουργούν ως τις 16.00. Πρόσφατα ιδρύθηκαν Κέντρα μεσημεριανής φροντίδας για παιδιά γονέων που εργάζονται. Τις δαπάνες καλύπτουν η κεντρική διοίκηση και οι τοπικές αρχές, ενώ για τη σίτιση των παιδιών επιβαρύνονται οι γονείς. Τα τέσσερα πρώτα χρόνια οι μαθητές ασχολούνται με προαιρετικά μαθήματα ενώ τα δύο τελευταία με «εποπτευόμενες δραστηριότητες».

Η Ολλανδία έχει θεσπίσει ειδική ρύθμιση από το 1983, που προβλέπει τη φροντίδα των μαθητών μετά τη λήξη του κανονικού ωραρίου. Αυτό πραγματοποιείται με οικονομική επιβάρυνση των γονέων σε όλα τα επίπεδα. Ήδη τα 2/3 των σχολικών μονάδων προσφέρουν αυτήν τη δυνατότητα.

Στη Δανία ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου δεν έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα. Τα τελευταία χρόνια προσφέρονται δυνατότητες απογευματινής απασχόλησης με οικονομική ευθύνη των γονέων και των δήμων. Τη φροντίδα των παιδιών μετά τη λήξη του κανονικού ωραρίου την έχουν αναλάβει διάφορα Κέντρα Ελεύθερου Χρόνου.

Το μεγαλύτερο μέρος των σχολικών μονάδων της Ιταλίας λειτουργεί ως τις 16.30, όπου προσφέρονται πολιτιστικές δραστηριότητες, προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας και μαθήματα επιλογής. Τα ωράρια στα σχολεία που λειτουργούν σε εξαήμερη βάση είναι μικρότερα.

Ο αριθμός των ολόημερων σχολείων αυξάνεται συνεχώς στα αστικά κέντρα της Ισπανίας, όπου υπάρχει η δυνατότητα παροχής μεσημεριανού γεύματος. Στα σχολεία με φορέα την εκκλησία προσφέρονται δυνατότητες για ποικίλες δραστηριότητες τις ώρες εκτός των μαθημάτων (Ανδρέου, 2003).

Η Πορτογαλία, όπως και η Ελλάδα, είναι οι τελευταίες χώρες που έχουν ασπαστεί το θεσμό του ολόημερου σχολείου. Επομένως, κάθε κοινωνική πολιτική, ακόμη και στο θέμα της παιδείας, αντικατοπτρίζει το επίπεδο ανάπτυξης, τις ιστορικές ιδιαιτερότητες και τις χωροταξικές ιδιομορφίες του καταμερισμού της εργασίας σε κάθε κοινωνία (Γετίμης & Γράβαρης, 1993, σ. 93, 117).

2. Η ελληνική πραγματικότητα

Πρόδρομος του ολόημερου σχολείου αποτελεί η λειτουργία του σχολείου σε πρωινή και απογευματινή ζώνη ήδη από το 1880. Το ωράριο λειτουργίας άρχιζε στις 8.00 μέχρι τις 12.00, διέκοπτε για μία ώρα και συνεχιζόταν ως τις 16.30. Τη θερινή περίοδο τα παιδιά πήγαιναν σχολείο στις 7.00, είχαν μεσημεριανό διάλειμμα στις 14.00 και επιμηκυνόταν η διάρκεια της απογευματινής περιόδου ως τις 18.15. Το μεσημέρι οι μαθητές επέστρεφαν στο σπίτι τους για φαγητό. Η λειτουργία του Δημοτικού σχολείου διαμορφώθηκε σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Όσον αφορά το περιεχόμενο του προγράμματος, αυτό περιελάμβανε εκτός από τα ακαδημαϊκά μαθήματα, που διδάσκονταν και στις δύο ζώνες εργασίας, χειροτεχνία, καλλιγραφία, ιχνογραφία, φυσικές και χωρογνωστικές εκδρομές. Η διδασκαλία είναι οργανωμένη δασκαλοκεντρικά και αρκετά ζητήματα και που αναφέρονται στο περιεχόμενο των σχολικών δεξιοτήτων και δραστηριοτήτων εξακολουθούν να επηρεάζουν την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Η λειτουργία σχολείων με πρωινή και απογευματινή ζώνη εργασίας λειτούργησε για την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών μέχρι τη δεκαετία του '60, στην ύπαιθρο χώρα. Τελικά η λειτουργία αυτή ατόνησε μετά την δεκαετία του '70, εξαιτίας πολιτικών-κοινωνικών μεταβολών (Παμουκτσόγλου, 2002). Κατά τα τέλη της δεκαετίας του '80 η νέα αντίληψη περί παιδαγωγικής απαίτησε την εμπλοκή των εργαζόμενων γονέων, οδηγώντας στη λειτουργία των Τμημάτων Δημιουργικής Απασχόλησης. Τα

Τμήματα αυτά λειτούργησαν για πρώτη φορά το σχολικό έτος 1984-85 και, όπως το λέει και η λέξη, έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στη δημιουργική απασχόληση των μαθητών. Αυτό σημαίνει πως τα παιδιά εκτός από τα μαθήματά τους μπορούσαν να ασχοληθούν με άλλα επιπρόσθετα μαθήματα (ξένες γλώσσες, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, κ.ά), καθώς και με ποικίλες δραστηριότητες, όπως μουσική, χορό, θέατρο, αθλητισμό. Ακόμη, το πρόγραμμα περιελάμβανε ασκήσεις χαλάρωσης και ελεύθερης συζήτησης, αναγνωρίζοντας έτσι την ανάγκη των μαθητών να ξεφύγουν για λίγο από το φορτικό πρόγραμμα των μαθημάτων και να ηρεμήσουν όχι μόνο με τη συζήτηση αλλά και με τη μελέτη λογοτεχνικών κειμένων στη γωνιά της βιβλιοθήκης, με το άκουσμα ενός αγαπημένου μουσικού κομματιού στη γωνιά της μουσικής, με το παίξιμο ενός επιτραπέζιου παιχνιδιού με τους συμμαθητές του σε αντίστοιχη γωνιά της αίθουσας (Πίν. Α1). Για την λειτουργία αυτού του προγράμματος απαιτείται κατάλληλη διαμόρφωση του σχολικού χώρου. Χρειάζεται εξοπλισμός της αίθουσας με βιβλία, μουσικά όργανα, επιτραπέζια παιχνίδια, υλικό ζωγραφικής, ώστε οι μαθητές να ασχολούνται με δημιουργικές δραστηριότητες ανάλογα με τις ιδιαίτερες κλίσεις και τα ενδιαφέροντά τους (www.dimotiko.gr/oloimero.htm).

ΠΙΝΑΚΑΣ Α1. Τμήμα απογευματινής δημιουργικής απασχόλησης			
Ενδεικτικό ωρολόγιο πρόγραμμα			
	Τάξεις Α΄ Β΄ Γ΄		Τάξεις Δ΄ Ε΄ ΣΤ΄
12.40-12.50	Διάλειμμα	13.30-14.00	Φαγητό
12.50-13.15	Χαλάρωση - συζήτηση	14.00-14.30	Χαλάρωση - επιτραπέζια παιχνίδια - συζήτηση
13.15-13.30	Φαγητό	14.30-16.00	Προετοιμασία μαθημάτων - ενισχυτική διδασκαλία - ατομική απασχόληση - γωνιές
13.30-14.00	Ψυχαγωγία - παιχνίδια	16.00-16.30	Ομαδικά παιχνίδια
14.00-16.00	Προετοιμασία μαθημάτων - ενισχυτική διδασκαλία - ατομική απασχόληση - γωνιές		
16.00-16.30	Ομαδικά παιχνίδια		

Τα πλεονεκτήματα αυτών των Τμημάτων ήταν, μεταξύ άλλων, η απασχόληση των παιδιών σύμφωνα με τις ιδιαίτερες κλίσεις τους, η παροχή πολλών και ποικίλων ερεθισμάτων, η βίωση ευχάριστων συναισθημάτων και η διαμόρφωση θετικής στάσης όσον αφορά την εργασία και το σχολείο. Τα Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης συγκέντρωσαν χαρακτηριστικά που επηρέασαν αισθητά την εκπαίδευση στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα: δεν ήταν κρατικά σχολεία, λειτούργησαν ως συμπληρωματικά του κανονικού σχολείου και δεν προορίζονταν για όλους τους μαθητές. Έτσι τα σχολεία αυτά είχαν ευελιξία, ποικιλία και δυνατότητα πειραματισμού. Ωστόσο, τα σημαντικότερα πλεονέκτημά τους ήταν ότι μπορούσαν να κρατήσουν την ταυτότητά τους, αφού δεν προορίζονταν για γενίκευση και μαζικοποίηση, μπορούσαν να επιλέγουν το προσωπικό τους χωρίς πιέσεις και να αξιολογούν τα αποτελέσματά τους χωρίς πολιτικές παρεμβάσεις (Περσιάνης, 1997).

Με βάση τις θετικές εντυπώσεις από τη λειτουργία των παραπάνω τμημάτων και τις αυξανόμενες ανάγκες της κοινωνίας για φύλαξη των μαθητών η πολιτεία εγκαινίασε το έτος 1994-95 με τη Φ.13/1155/Γ1/1126/15-9-1994 του ΥΠΕΠΘ τα δοκιμαστικά Προγράμματα Δημιουργικής Απασχόλησης, που λειτούργησαν παράλληλα με τα παραπάνω τμήματα που είχαν ξεκινήσει οι γονείς. Λειτούργησαν δοκιμαστικά 322 Δημοτικά σχολεία με προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης, δειγματοληπτικά επιλεγμένα σε κοινωνικο-οικονομικά ασθενέστερες περιοχές (Πυργιωτάκης, 2001, σ. 16). Παράλληλα πλάι στην κοινωνική μέριμνα τοποθετήθηκε και ο παιδαγωγικός ρόλος αυτών των προγραμμάτων, αποσκοπώντας στην ελεύθερη έκφραση και δημιουργία των παιδιών και συγχρόνως στη διευκόλυνση των γονέων να διεκδικούν ισότιμα το δικαίωμα στην εργασία, με τη Φ.13/1225/Γ1/1145/12-12-1994 του ΥΠΕΠΘ. Τα Προγράμματα Δημιουργικής Απασχόλησης διέφεραν από τα Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης που ίδρυσαν οι γονείς ως προς τον φορέα χρηματοδότησης (το κράτος και όχι οι γονείς), το ελεγκτικό όργανο (το ΥΠΕΠΘ αναλαμβάνει το διορισμό των εκπαιδευτικών, τον ορισμό και παρακολούθηση του ωρολογίου προγράμματος) και το χώρο λειτουργίας του (στο χώρο του κανονικού σχολείου και όχι σε κάποιο ιδιωτικό χώρο).

Το 1997 με το Ν.2525 θεσπίστηκε το ολοήμερο σχολείο, χωρίς να προσδιορίζεται ο τύπος και ο χαρακτήρας του. Με την εγκύκλιο Φ.13.1/767/Γ1/884/3-9-1998 τέθηκε σε λειτουργία το Σχολείο Διευρυμέ-

νου Ωραρίου, ένας τύπος ανοιχτού ολοήμερου σχολείου. Στο σχολείο αυτό συνέχισαν να παρακολουθούν μαθητές εργαζόμενων γονέων και ιδιαίτερα εργαζόμενων μητέρων (Λάμνιαν & Ντακούμης, 2002). Ο θεσμός εφαρμόστηκε το σχολικό έτος 1998-99 με τη δημιουργία Τάξεων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων σε χίλια σχολεία διευρυμένου ωραρίου. Το επόμενο έτος προστέθηκαν άλλα 163 σχολεία και το ίδιο έτος τέθηκαν σε λειτουργία 28 πιλοτικά Ολοήμερα σχολεία, εφαρμόζοντας δεσμευτικό πρόγραμμα για όλους τους μαθητές. Ο αριθμός των ανοιχτών ολοήμερων έφτασε τα 2.029 το σχολικό έτος 2000-01, τα 2.521 τον αμέσως επόμενο χρόνο και τα 3.577 το 2002-03 σύμφωνα με στοιχεία του ΥΠΕΠΘ. Τη φετινή χρονιά ο αριθμός των τμημάτων έχει διπλασιαστεί πλησιάζοντας τα 8.000, ενώ ο μαθητικός πληθυσμός των ολοήμερων έχει αυξηθεί κατά 120%. Η ποσοτική αύξηση είναι πράγματι ραγδαία, γεγονός που επιβάλλει στους υπεύθυνους της εκπαίδευσης να λάβει μέτρα ώστε να κρατήσει και να αξιοποιήσει το μαθητικό αυτό πληθυσμό με ένα ελκυστικό πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου.